
LESBRIEF

In de onderduik

Inleiding

Tijdens de inleiding van deze les kun je de voorkennis van de leerlingen activeren. Wat weten ze eigenlijk van de onderduik? Weten de leerlingen wat een onderduiker is? Weten ze wat het verzet is? En een razzia? Stel de leerlingen een aantal vragen.

Beluister dan het waargebeurde verhaal van Jaap Slager. Bekijk ook de illustratie daarbij. Het verhaal van Jaap overkwam heel veel Joden. Bijna de helft van de Joodse inwoners van Steenwijk heeft de oorlog weten te overleven, meestal in de onderduik. De anderen werden naar kampen gedeporteerd en zijn daar omgekomen. Vermoord...

Extra informatie

Het verhaal van de zeventienjarige Jaap Slager begon op 10 april 1940, met het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. De vader van Jaap en Moop reed zoals elke week 's morgens vroeg naar de veemarkt in Leeuwarden. Maar omdat er tientallen vliegtuigen boven de Rijksstraatweg vlogen, keerde Joseph Slager halverwege de rit om. Het slagersgezin vluchtte diezelfde dag nog met een boot richting Noord-Holland. Het lukte ze niet om de kust te bereiken en ze strandden in Haarlem. Na een paar dagen keerde het gezin terug naar Steenwijk. Hoe en waarlangs? Jaap wist het niet meer. Het was een grote, blinde vlek.

In april 1942 ontvingen Joodse mannen een oproep voor een medische keuring. Ze zouden naar een werkkamp moeten. Jaap vroeg aan een dokter, die bekend stond om zijn anti-Duitse houding, of er niet een middel was om afgekeurd te worden. 'Suiker', was het antwoord van de dokter. 'Je begint met twee à drie kopjes per dag. Dat voer je op tot anderhalf pond per dag. Dan vinden ze bij de keuring teveel suiker in je urine.'

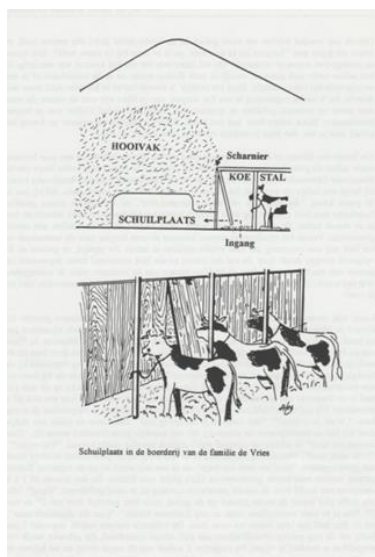
Suiker was op de bon. Het vet uit de slachterij werd als ruilmiddel gebruikt. De dokter had nog een tip. Vlak voor de keuring moest Jaap met zijn ellebogen tegen de muur slaan. Zijn bloeddruk schoot daarmee omhoog. Maar ondanks alles werd Jaap binnen twee minuten goedgekeurd. Hij moest naar het werkkamp. Jaap vertrouwde het niet dat hij was goedgekeurd en hij besloot om meteen onder te duiken.

Na de oorlog keerden Jaap, zijn broer en moeder terug naar hun huis. Vader Joseph niet. De angsten en ontberingen die hij in de oorlog had meegemaakt werden hem teveel. Hij zou niet meer beter worden. Daarom moesten Jaap en zijn jongere broer Moop bij ome Marcus het slagersvak leren. Jaap zag dat hem door de oorlog alles was ontnomen. Hun huis met bijbehorende huisraad, maar ook zijn toekomst. Jaap wilde immers dierenarts worden.

Na de oorlog keerden de overlevenden terug naar Steenwijk. Toen bleek dat heel veel Joden geen spullen meer hadden. Alles was gestolen en de spullen terugkrijgen, ho maar. Joodse huizen waren verkocht aan anderen. Zie je huis dan maar eens terug te krijgen. Joden die het overleefden moesten vaak ook allerlei belastingen terugbetalen. Wat Jaap heel sterk opviel en wat hem zo enorm heeft geraakt, is dat veel mensen het maar lastig vonden dat ze terug zijn gekomen. Dat ze de oorlog hadden overleefd. Tja, al die Joodse huizen en spullen die waren ingepikt, die wilden ze terug. En terecht. Maar o wat vond de rest van de bevolking dat lastig. Dat was een pijnlijk besef.

Kijkvraag

Bekijk de illustratie bij het verhaal goed. Wat is er allemaal te zien? Wat is de sfeer? Bekijk ook onderstaande illustratie van de hooizolder waar een schuilplaats was gemaakt. Jaap verbleef daar met wel 10 anderen.

Woordweb

Maak een woordweb op het digibord. Schrijf het woord 'onderduik' op. Laat de leerlingen woorden bedenken die hier betrekking op hebben. Denk aan angst, verraad, schuilplaats, hulp.

Schrijfpdracht

Laat de leerlingen elkaar een brief schrijven over hun belevenissen, alsof zij in de onderduik zaten. Dat kan iets spannends zijn wat ze hebben meegemaakt. Maar ook iets heel saais, want de onderduikdagen waren meestal saai. De dagelijkse bezigheden waren lezen, dammen, schaken, aardappels schillen en kleine klusjes doen.

Stolpersteine

Bekijk met de leerlingen het filmpje van de Stolpersteine van de Stichting Stolpersteine op YouTube. Of laat de leerlingen deze korte film met hun ouders kijken.

<https://www.youtube.com/watch?v=HN-AFgNcAX8>

Er ligt een struikelsteen in Eesveen en in Steenwijk liggen op 25 adressen Stolpersteine of struikelstenen. Deze steentjes zijn geplaatst ter nagedachtenis van de omgekomen Joodse inwoners van Steenwijk. Op deze pagina zie je waar de Stolpersteine liggen:

<https://struikelsteen.nl/struikelstenen/adressen-struikelstenen-steenwijk/>

Op deze site staan wandelingen langs de Stolpersteine, met linkjes naar de geschiedenis van de bewoners die niet meer terugkwamen naar hun huizen.

<https://struikelsteen.nl/langs-stolpersteine-in-steenwijk-4-wandelingen-rond-4-mei/>

Joodse begraafplaats

Het hek van de Joodse Begraafplaats zit op slot. Voor een bezoek kun je een afspraak maken door te mailen naar joods.steenwijk@hvseo.nl

Jaap Slager ligt daar begraven, met zijn vrouw Suze. Hij was de laatste Joodse inwoner van Steenwijk. Op zijn graf staat: Hier rust Jacob Slager, hoeder van het Joodse erfgoed in Steenwijk. De gemeente Steenwijkerland zorgt voor het onderhoud van de Joodse Begraafplaats aan de Eesveenseweg, vlakbij het station. Er zijn meer dan 180 grafstenen, die door vrijwilligers worden onderhouden. Er staat een eenvoudig huisje op de begraafplaats. Zo'n huisje heet een metaheerhuis. Hier worden de overledenen ritueel gereinigd. In de gevel is een steen gemetseld die herinnert aan de Joden die de oorlog niet overleefden.

Monumenten

Bezoek in Park Rams Woerthe het monument dat herinnert aan de Tweede Wereldoorlog. Daar is elk jaar op 4 mei de dodenherdenking met de kranslegging en twee minuten stilte.

In september 2005 werd op het pleintje tussen de Kornputsingel en de Gasthuislaan het Gedenkteken voor de Joodse Steenwijkers onthuld. Hierop staan de namen van de 51 omgebrachte Joodse inwoners van Steenwijk. Hoeveel mensen staan er op met de naam Slager?

Op de hoek van de Kornputsingel en de Gasthuisstraat heeft tot 1952 de synagoge gestaan. Jaap Slager onthulde er een gedenkplaat ter herinnering aan de synagoge. Op de ramen en deuren zijn grote foto's aangebracht, zodat je kunt zien hoe de synagoge eruitzag.

Schooltv

Bekijk met de leerlingen deze filmpjes: [13 in de oorlog](#). Zo krijgen de leerlingen een goed beeld van hoe het in die tijd voor een kind was. Elk filmpje duurt 25 minuten. Er zijn 13 afleveringen.

Google opdracht kamp Conrad

Oorspronkelijk was kamp Conrad een werkkamp voor werkloze mannen. Vanaf 25 april 1942 gebruikten de Duitsers het als tijdelijke buffer voor Westerbork. De werklozen moesten plaatsmaken voor Joodse mannen. Ze werden verplicht om te werken. Ook Joseph Slager en Jaap en Moop kregen een oproep voor het werkkamp. Jaap en Moop zijn ondergedoken, maar vader Joseph heeft er wel gezeten. Vader Joseph is door zijn neef Izaak Slager uit dat kamp bevrijd.

In kamp Conrad zaten in totaal 340 Joodse mannen. Op 3 oktober 1942 werden deze mannen gedeporteerd naar Westerbork. Van daaruit werden zij naar Oost-Europese vernietigingskampen gestuurd. Slechts vier van deze mannen hebben de oorlog overleefd. Joseph Slager was toen al ontsnapt.

Laat de leerlingen zoveel mogelijk informatie opzoeken over kamp Conrad. Loekie Halverstad uit Amsterdam schreef vanuit dit werkkamp een brief naar zijn vriend Jan. Zo kunnen de leerlingen zich de dagindeling voorstellen.

Kennisvragen

In de lesbrieven van de oorlogsverhalen 'Door het oog van de naald' en 'Oldemarkt' staan kennisvragen. Als je die nog niet hebt gedaan, kun je deze kennisvragen ook bij dit verhaal met je leerlingen doornemen.

Wandeling in de Gasthuisstraat

Het is mogelijk om een wandeling te maken vanaf de Gasthuispoort naar de Markt. Daarbij wordt stilgestaan op plaatsen die herinneren aan de Joodse geschiedenis van Steenwijk. De routebeschrijving van deze wandeling staat op <https://struikelsteen.nl/>

Er wordt verteld over het Huis van Verzet, waar de oom en tante van Jaap woonden. Ze hielpen niet alleen Jaap, maar ook veel anderen, zoals Jacques uit het verhaal 'Verzet in Oldemarkt'.

Beeldmateriaal:

Illustratie van de schuilplaats in het hooivak, gemaakt door Ton Hoogendorp.

Foto: grafsteen Jaap Slager

Foto: Jaap Slager met Robert Borst 26 april 1984, precies 40 jaar na dato.

Bronnen:

Jacob (Jaap) Slager, mei 1996; 1940-1945 Het "Waarom" en meerdere "Uitroeptekens".

Joop Slager

Harma Prinsen

Linkjes:

[Joods Steenwijk](#)

[Persoonsbewijs](#)

[Onderduiken](#)

[Concentratiekamp](#)

[Westerbork](#)

[Verzet](#)

[Amerikaanse piloten](#)